

473538

174.2.16

Ida Väike-rooremaa
asulastik

II.

Subiunakts (l. a. h.)

(kaardid, plaanid, skitsid ja pildid.)

Ida Väike-rooremaa asulastik

II

Puudis & Arfver

Auhinnatöö
473538

~~112~~
7018.

Ida-näikevaruinaa amlastik
Kaardid, ¹¹ plaanid, skitziid
ja pildid.

> Kütropages graaf <

2

Sisu.	lha.
Sissejuhatus.	3.
Amlate levimise kaart.	4
Põltsamaa linna plaan	5.
Taajamaade kaart.	41.
Elumaja ja aiade plaan	6.
Kruundivormide plaan	8.
Õue plaan	13.
Amlatüüpide plaan	24.
Hoonete ja maastikkude vasteid	42.
Põltsamaa linna vaated.	45.

Sissejuhatus.

Päale teksti on ka kaartidel, plaanidel, skitšidel ja piltidel väga suur tähtsus allesande igapäi- seks kordamiseks. Kaartidel, plaa- nidel, skitšidel ja piltidel on kohati isegi suurem tähtsus kui tekstil endal. Nad toovad piltlikult ja selgelt meile ette kirjeldatava eseme - nad aitavad meil orienteeruda ja mõista toode sõnade rägastikku, milliseks ahvardab muutuda iga tekst ilma kaardi- materjalita.

Et väärikalt tõsta teksti mõju ja tähtsust, sellepärast entam kaardi- ja plaani- pildimaterjale niivõrt, kui võit see oleud mulle võimalik. Kaardimaterjalis püüdsin eritada peaaegu alikult tüüpse, kuid rõõdu- seks ka vähem tüüpilisi näiteid, et selguks põhjalikumalt toote asula- he ja -elu võrretnu pilt.

Amlate levimine.

Sellel kaardil esitatud kõik amla-
tüübid nende levimusest.

Klases talnarmate usukute tüüpidega kaudu armudusarmate ja mõisate kuni linnaliste amlate levimusest. Kaardi all äärel on märkide seletus püüab meid orien-
teerida kaardis. Püüab amlate levimise alajooni katsetud eraldada üldjoontes laiemad armustamat-
alad - metsad ja rool (kud on orai-
datud punktjoontega!).

Kaardile on esitatud ka maanteele võrk, et saada ülevaadet amlate levimuse ja liik-
lemisteede vahekorraldusest. Sellest selgub
meile, et linnalised armad ja mõi-
sad on levinenud suuremate liik-
lemisteede keskuse. Tuleb alata,
et mõisad on mõjutanud teede võrgu,
samuti kirikud. Seda illustreerib meile
selgeimalt all olev kaart.

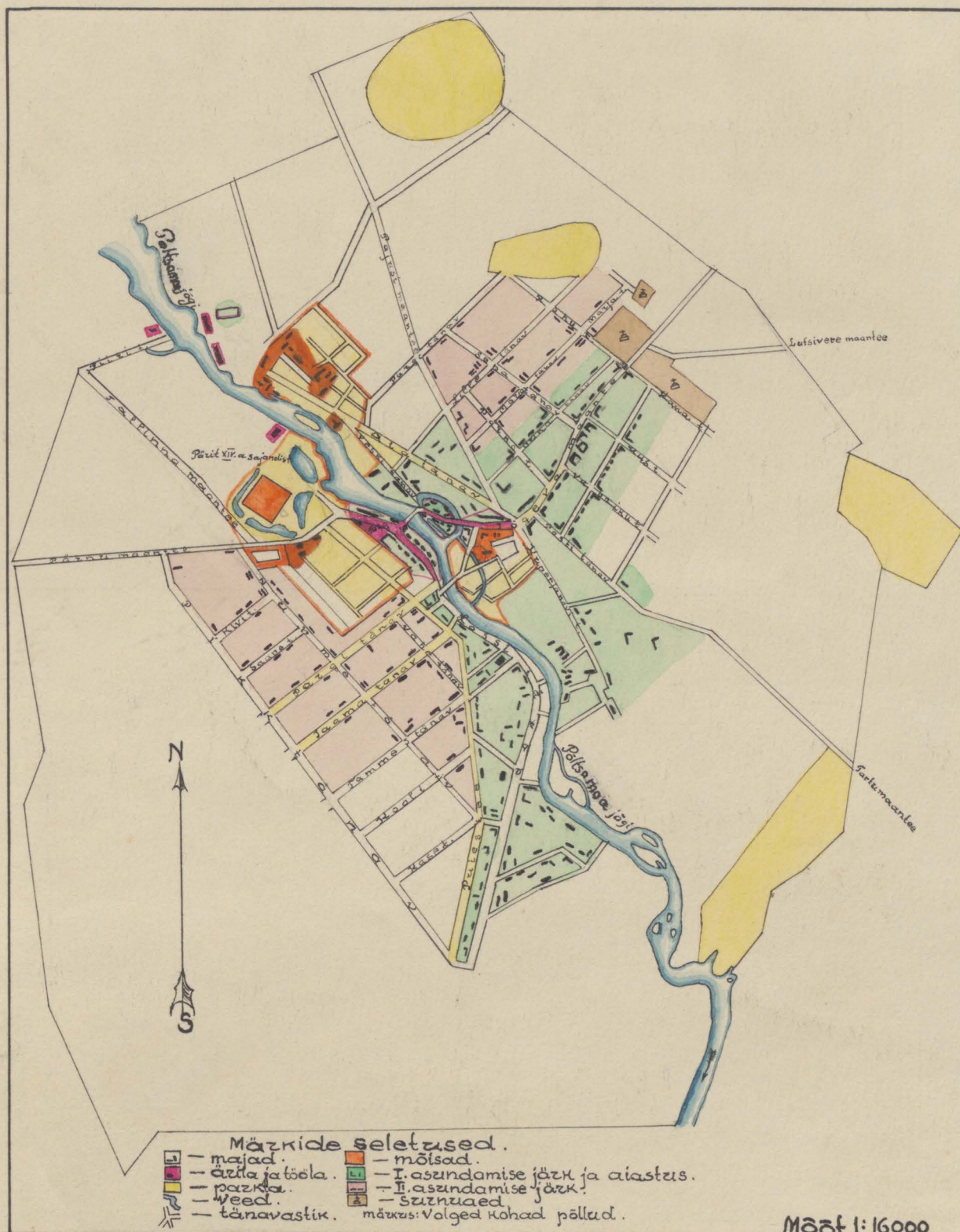

Põltsamaa linna plaan.

See tahab meile selgitada:

- 1) Põltsamaa tänavavõrku; selle kujunemise põhjusi.
- 2) Põltsamaa linna maastiku oriseid, Puiuvõit, aulad ja tüülat, kortellat.
- 3) linna aelyelemente, aiastust, hoonestust, linna siivet ja ehitamis- aega - ühe rõnaga selgitada linna kui amla geneesi. Et selmainitatakse, selleks on eraldatud linnast mõisad erilise värviga (vanapõltsamaa, Uue-Põltsamaa ja Põltsamaa kirikunõisa); mõisatüüper on pargid mis on eelised mõisate pargid - samuti puisteed. Need eraldada tänavasõrgust, selgub meile linnalise amla eelse osa; et viimastki ^{arengult} selgitada, selleks on jaotet linnalise amla osa asundamise järkudeks I. enne 1920a. II pärast 1920a. Neude järkude levimust plaanile rõvudes, selgub meile linna levimus nende järkude levimusega ühtub ka aiastus. Märkide seletus puutab viimastele meid ührikarjalisemalt plaanis.

POLTSAMAA LINNA PLAAN.

Märkide seletused.

	— majad.		— mõisad.
	— ääri ja tööla.		— I. asundamise järk ja aiastus.
	— parkla.		— II. asundamise järk.
	— veed.		— sünuaed.
	— tänavastik.		märkus: Volged kohad põllud.

Määr 1:16000

Art. Perestilt. 1929-II.
stad. geogr.

Elumaja ja oida plaane.

Seumaja plaan.

1. Suututare plaan.

k - kammer; H - tootagune;
 te - toedine; ra - rehealine;
 et - rehetuba; h - hagamik;

kõvalaamad juuised a, b, c, - püüavad
 meile selgitada neid põlvkondi, mis tekivad
 toedine ja tootagune *)

2. Laudaatsa elamu plaan.

T - toad; K - köök; S - sahvrik; V - eeskoda.

Selle plaani puhul on meil tegu rehetse-
 kambri arenenud laudaatsa elamuga.

Punaste ruulte ja numbritega (I, II, III) on
 märgitud endine hoonetatus.

(I - Rehealine; II - Rehetuba; III - Kambri).

"S.V" on mälestused udizest toedizest.

3. Rehetse kambri. (1 ja 2. vahelorn) -

k - kambri; et - rehetuba; e - (toedine) edine.

S - sahvrik (toedizest); l - liiatõa alune;

t - ahjtagune (1 ja 2 - endised tootaguneisad).

ra - rehealine; fannis a, selgitab meile

liiatõa skeem. Trelusnulik, et akno saavutamiseks
 rehetuppe ehiteti liiatõa alune. See plaan
 selgitab kambri arennist suututare ette.

4 ja 5. Aida plaanid.

4. erikuga ait; 5. erikuta ait, vaid katuse alusega
 Hõlematel vormidel on laji - eut 4. saab
 loele erikust, 5. katusealusest.

*) Rehetõa lagi on kõrgem kui kambrite oma ja
 rehealuselt sest viljakuiatamiseks aler "lõhn"
 asetati nõrgelo, kunda all elati.

Krudivorne.

Tõestandusamela krundivorm.

See krundivorm on tüüpiline puht-
tõestandusamela juures.

Naagu kaardid näha, on arub
krundi otsas, kepi ja põllu vahel.
Kamatusmaa liskide järel alles
zelles krundivormis kamatusmaad
reastunud järghises järjekorras:

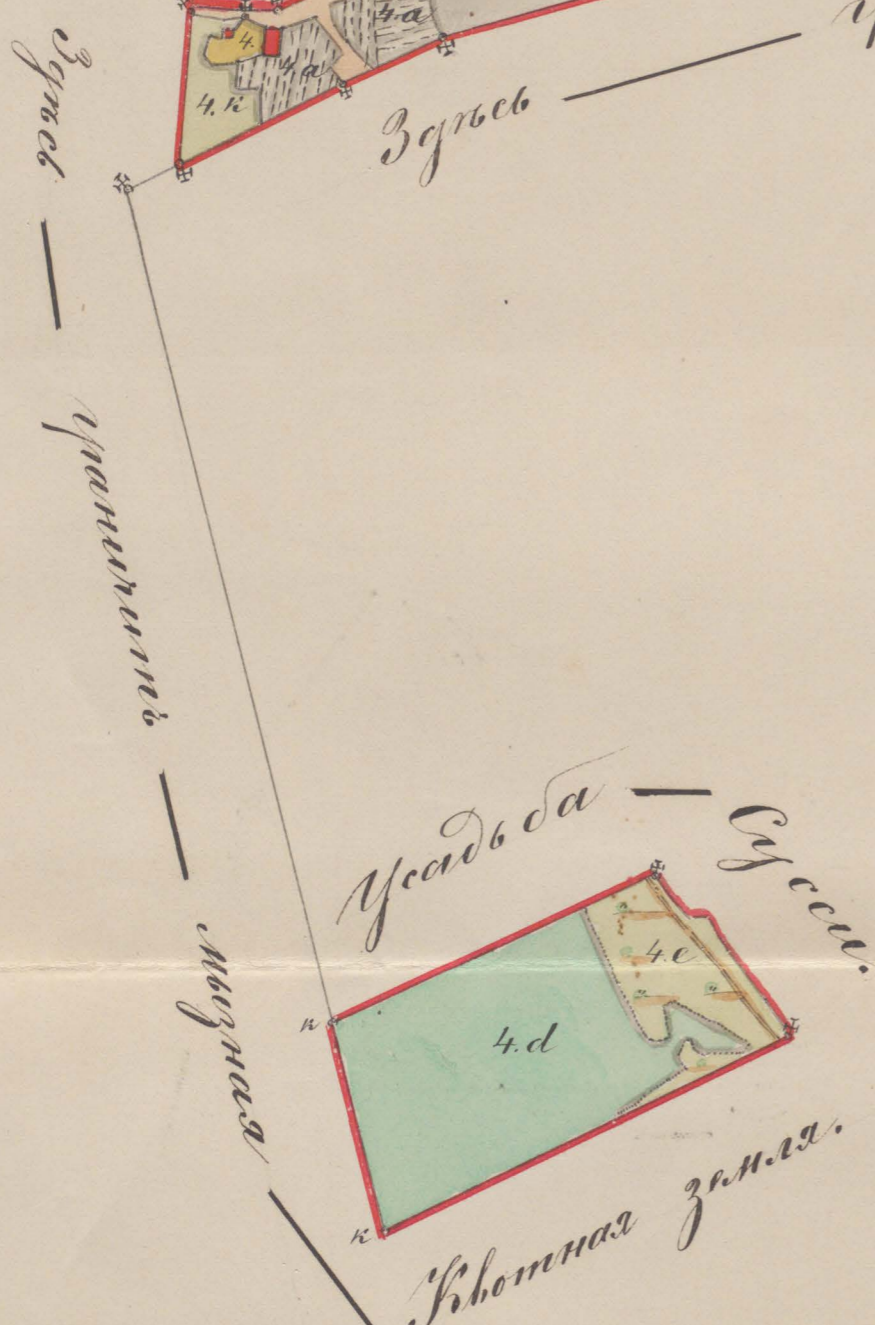
a, õu. (koppel, õu, viljasaad).

b, põllumaa

c, karja ja metsamaa.

Hemamaa on aga eraldi krunidit.

Kuna tõestandus^{kruntide}amela puhul õane
õu arub mainitud krundi otsas, on
zelle tüübi amela säre õu asetatud
põllu ja karjamaa rajale.

Тыпуэлине тэстандускыла кувнт.

- normel:
- a, kopein keinan aa
  - b, on, aada olega
  - c, pöed
  - d, kasjansa (vi mane omab da püs-jä püsastaimestut. kaja maast suurem osa pöeüs karkud-

Heinamaja ~~kaasa~~ erald, vundist latus-jögilubas pe -

Tõstandi rida samala krunn.

See krunniruum on samaselt ribajas, ja nii tõstendus krunnide rühma kuuluv form.

Õue asend rüü on prõllu ja karjamaa (ka metsamaa) piiril.

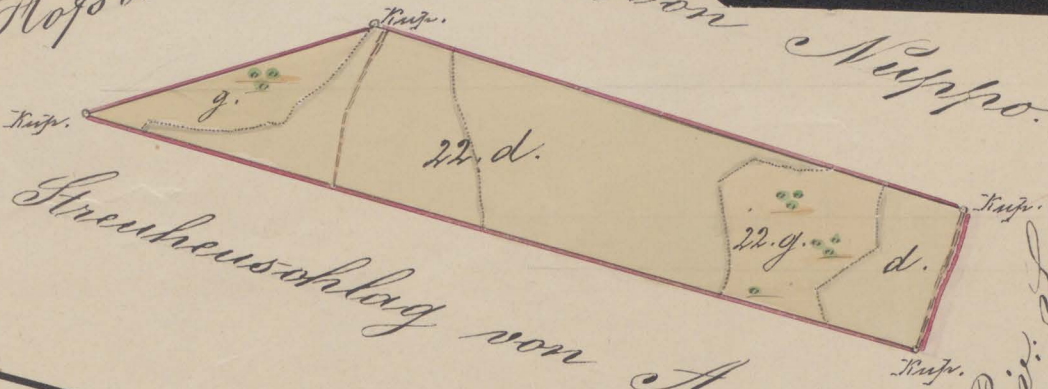
Õue umbrisek aiamaa.

Heinamaa on lahus krunnist. See krunniruum on väga suure ja ulistatud siire õuele juures, kuna ranaõue ta on haruldane.

Hofsland.

Streu: von Nüppo.

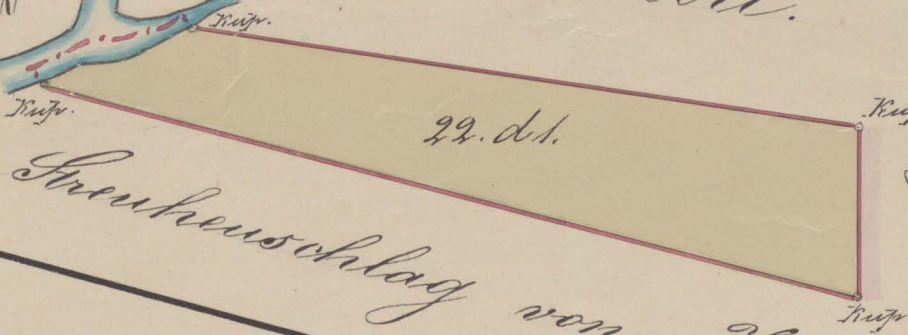
Streuenschlag von Antoni.

Priv: Schloß
Oberpahlen

Pr. Schl. Oberpahlen.

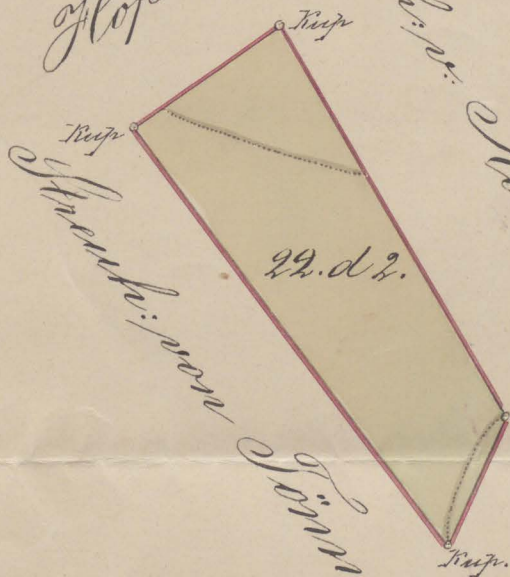
Streu: v. Wibori.

Streuenschlag von Sudi.

Priv: Schloß
Oberpahlen.

Hofs Forst.

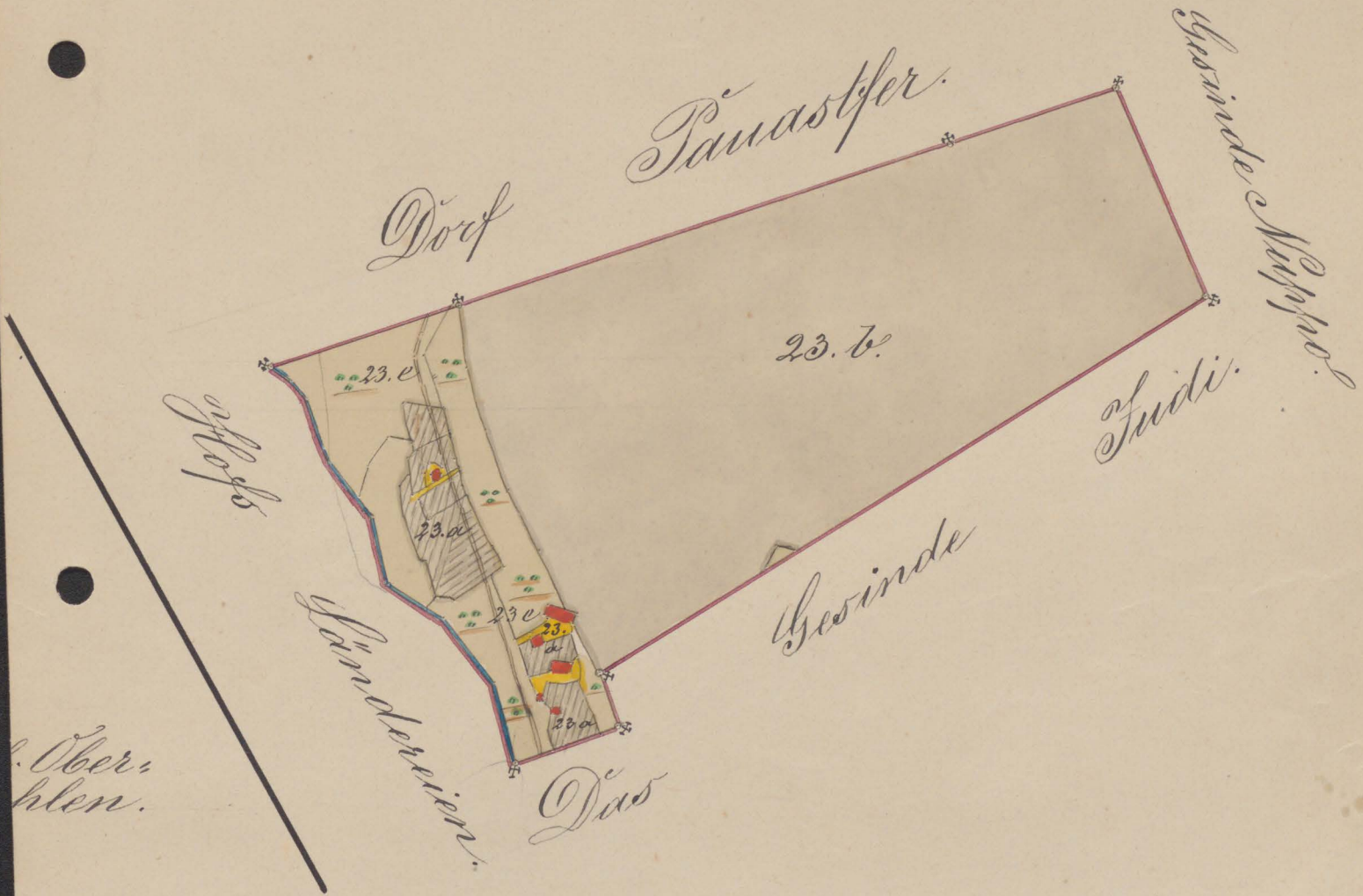
Streu: von Pinnise.

Streu: v. Karpna.

nd

Tõstandiada amla krunst.

See krunstivorm sarnaneb tõstamalus-
 krunstile, vaid selle rabeaga, et ta
 puudub põlluotras karjamaa.
 Heina ja karjamaa eraldi põllust
 ja õuest.

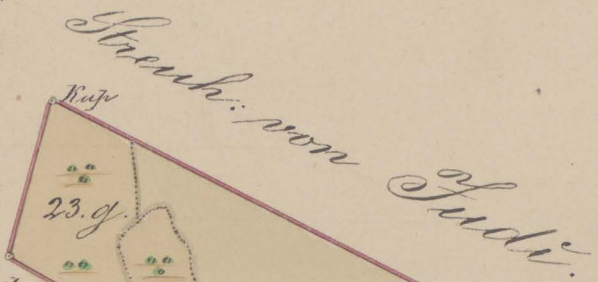
Oberhelen.

Tustand.
 Ridaula weunt - see Kammell... see ...

Thaler	Werth.
118	
19/15	
• 44 ⁵⁸ / ₁₁₂	
1 43 ⁸ / ₁₁₂	
22 30 ⁶⁶ / ₁₁₂	
• 66 ⁶⁶ / ₁₁₂	
auführung,	
Thaler	

Gesinde Trausi.

Hofstand.

Streuweide von Judi.
23. d.
Kiege
Streuweide von Musta.

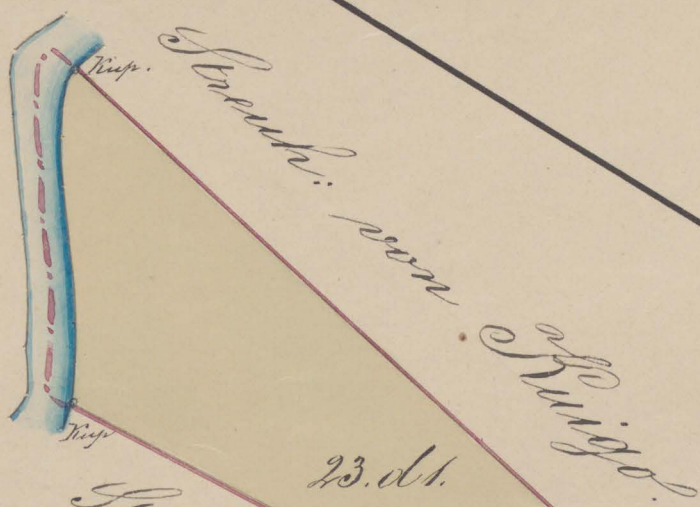
Kiege
Stab
v. Kuigo
u. Sabba.
Kiege
Kiege

Hofstand.

Streuweide von Judi.
23. e.

Schl. Oberpahlen.

Streuweide von Kuigo.
23. d.

Privatgut.
Schloß-
Ober-
pahlen.

Streuweide von Moritse.
Kiege
Kiege
Kiege

Küla kommunismi aegsed krunnid.

Uue Saare kruntside skeem 1850.

Tulla aegne pülla skruut, ühel vöörel
anna põldmaistuse. Krundis on
erinevad keli väeja - igas väeja
oli taludel oma rüba põldu.

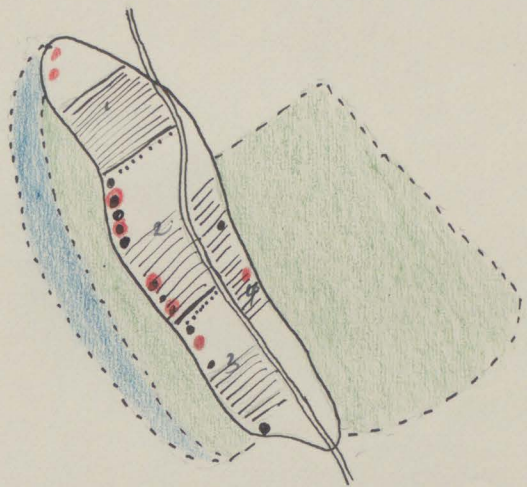
roheliselt karja maa vürvitid, niisega
heinamaad. Mustad täpid märgi-
vad õuede asendit teelajal.

Punasega märgitud, ehk punased täpid
märgivad praeguseid õue asendeid.
Nende asendite võrdlusest selgub
meile suure ulatus ja mõte - astade
iga õue omale lahva krunnile.

Leie küla kruntside skeem 1850.

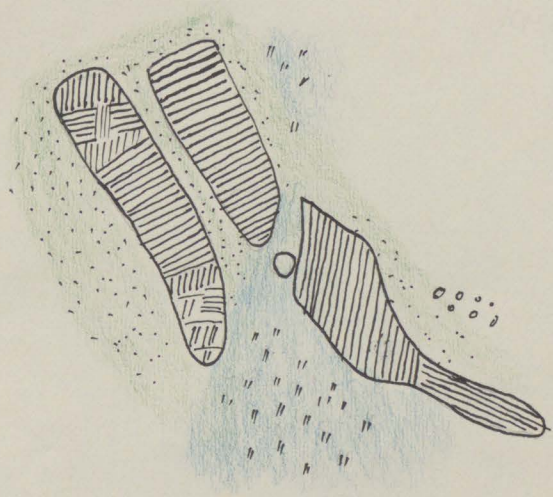
Siin meie tegu suubaru krunti-
dega, mis levind kolmes väeja kolmel
vöörel. Ühed ise arvud suubikuna
kernel (ring). Krunni ümber metsa ja
karja maa / roheline / ning niit.
Üksikute väejade vtras "abjood".

Uuesaare kruntide skeem 1850a.

Leieküla kruntide skeem 1850a.

11

11

13.

One plane.

Pärdi.

See on pärit kotsami külaperas; näide õue
asetumisest külaperas. Kuna kõik õued
ei maku külatänavale, mistõttu need
alles külatänavast eemal, seisavad ühenduses
tallega kitsaste teedega. Tõelõelik
süü, et karjaid puudub ja et hooned seisavad
ümber kerrõue (hoovi) Seda tuleb seletada küla-
peras (rumbikus!) muu puudusega.

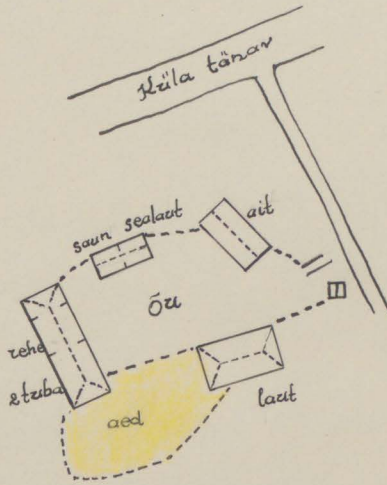
Telliõue.

Üksikõue. Hooned vanad. Silmapaister suur
avarus õues, mis üldse omamõõdule üksik-
õuele. Kõheline vär näitab karjamaad ja
koppelt, sinine heinamaad, hall püldu-
rellist selgub mille õue asend ja tingi-
mused.

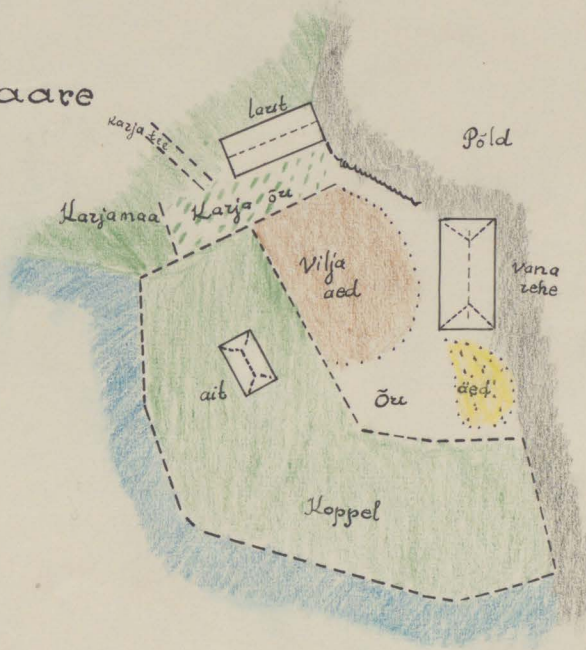
Paju.

Süü on meile tõstõndusõue asend
õue asend. Siis karjamaid märgivad
värvid. Selgub, et hoonetus kujuneb asendit
vastavate karjamaade juure.
(ehk on kuidagi ühenduses sellega).

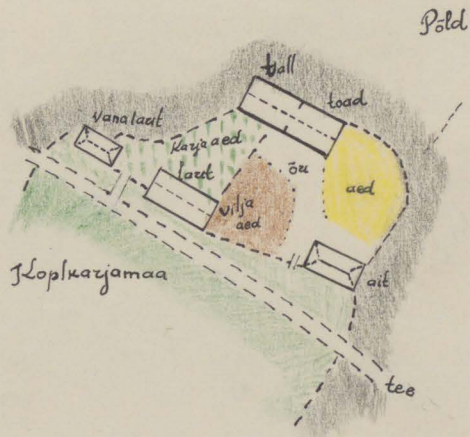
Pärdi

Tellisaares

Põjzi

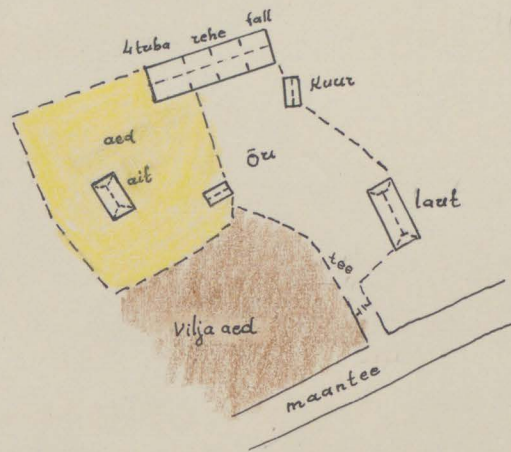
Uis.

See on on Leiekülast ja illustreerib
meile ühe asendit külatänavas, mis
määrab ühe ühtlasi vastavate ühe
asende asetsemist. Deloob, et aed
armastab viineda elutubade otsas ja
ait selle sees. Sumbameale omaseid
muidu karjasaad. Huvitav elanikkond
on reheotsa kamber, millele chitet
hoiatus tuba juurde.

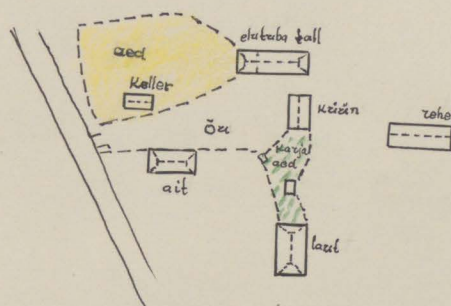
Huvi.

Samaaegselt Leiekülast. Kuigi keskmiselt
samaaegselt erineb küsi elanikkond, siiski
on märgata ühele erisugust asetsemist.
Erineb ka karjasaad.
Kiljapuu aed eraldatud ühe liinimist.

Üia

Anni

Mleluhor.

Õue plaan üksikühes. Eriue kar-
ja aed, kerküen (hoov) viljapuu aed (aed) jne.
Selgub ka õue asetus korntusmaade
suhtes.

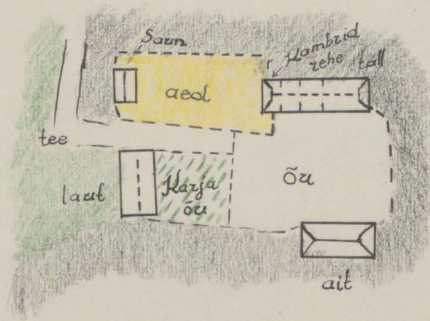
Kommis.

Korntel armu õu korntusmaade ja
tee suhtes. Eriue, rehtsa kornter
aia sees, lahutatud õuest (hoovist) hoov
ühtub ka karja üuega.

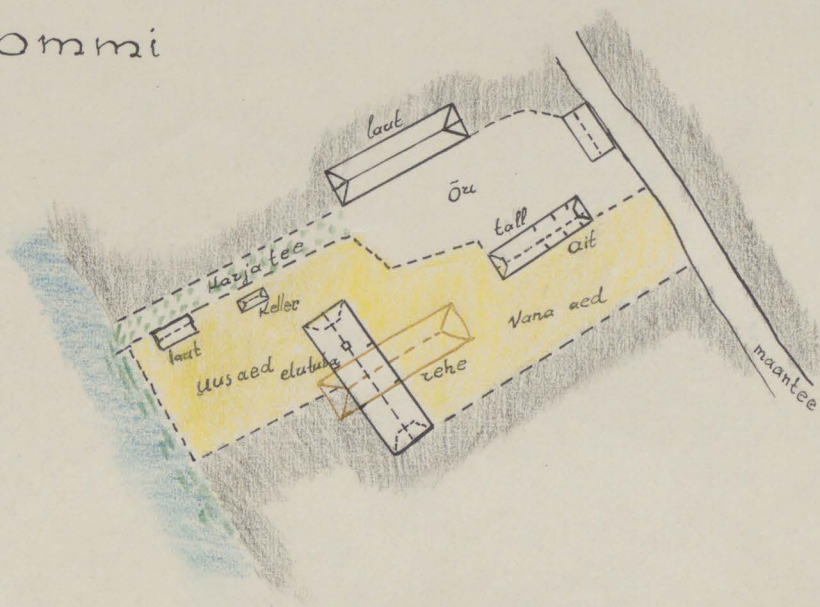
Oti.

Õue asend korntel tee ja korntusmao-
de suhtes. Õue üksikühte osade ase-
tus on heegis teise m kui korntis üues.

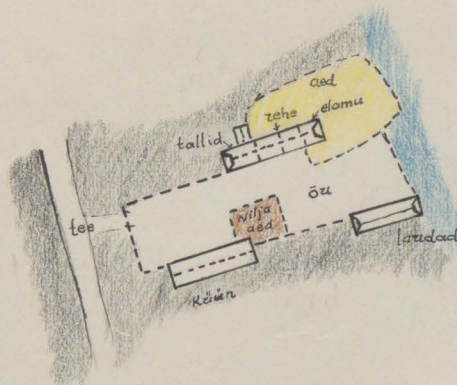
Üleluha

Vommi

Oti

Kulli.

Hoonevaheline keskväeajak on jätetud
kaleks, karjamaeks ja puhtamaeks,
kui viijapuraa on eraldatud ja
asub väljastpoolt hoone seinaid.

Siinne aeg kogu olenenud laudade
elanust. Kuna lauda osa si karjamaa on
elanute poolt aeg puhas on.

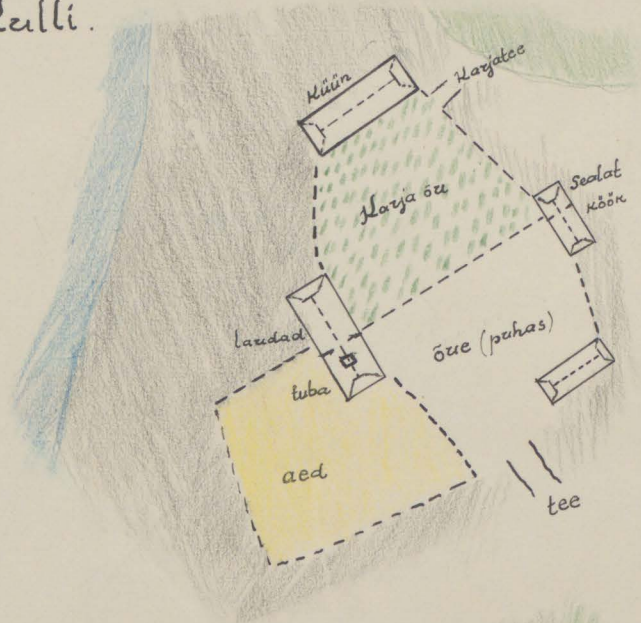
Saare.

See on tüüpiline karelaa on, kus kesk-
on ühendatud mõlemate vöölaam-
midega. See on tingitud tarvilisest, alla
ühendatud mõlemate vöölaamide ^{kaunistus}
maaga.

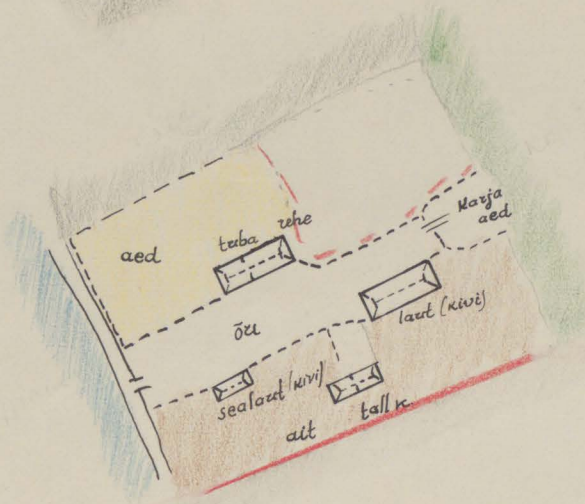
Saapa.

Siin karjamaa asub viijapuraa
kõrvale, ning keskmis (hoov!) ei puutu
sellega üldse kokku, alles eraldatud
tule ühes aares. Siin selgejume line
püüa, ehitada loomahooneid karja-
maa aarde.

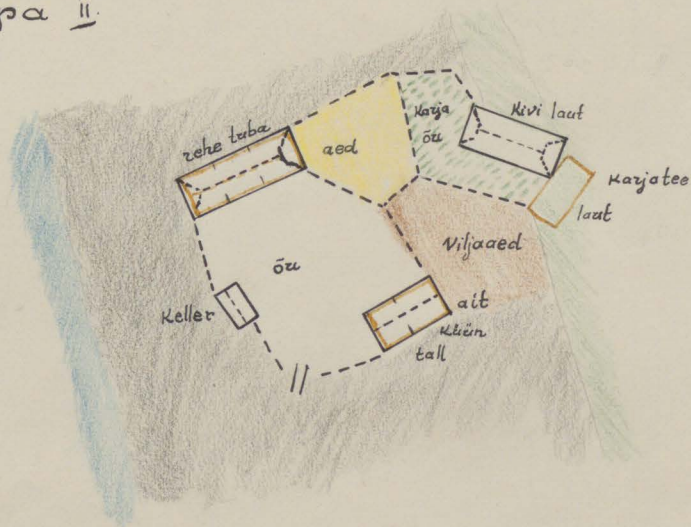
Kulli.

Saare

Saapa II.

Tõnu.

See on huvitavamaid õuevorme. Ühemate hoonetega (vli; elumaja), on see aedõue tüüpi. Kuna tallid-laudad asetatud karjemaal lähedale ja karja on ühendusse viidud tallega, on väbanemid keskväeajak (huvi) loomad müürit ning erineb niid aedõueena (resp. aedhus).

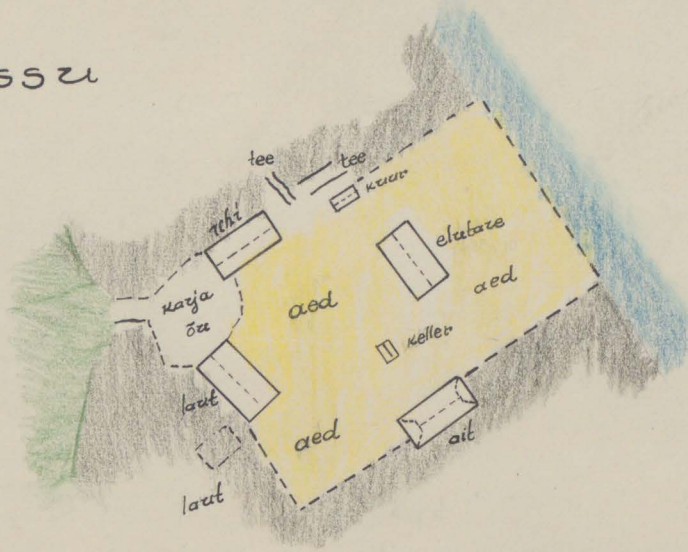
Oina.

See on Saare õue tüüpi, ja iseloomustab selgejonseliselt hoonete asutuse piiride vastavate kambrisnaade lähedale.

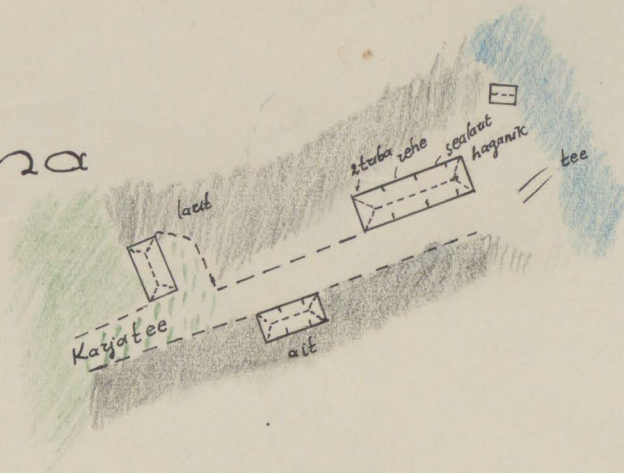
Heina Saare!!

See on huvitavamaid õuevorme lauda otsa elamuga õues. Keskhuvi on eraldatud loomahoonest, ning asetatud, mille ümber korrapäraselt hooned. Kiljo puu aed eraldatud täiesti õue liinulemisest. Huvitavalt on ühendatud loomaõued (resp. loomaaud) karjemaaga.

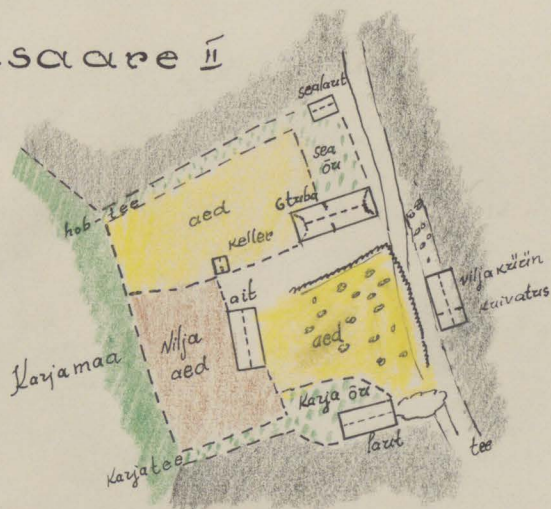
Tossu

Oina

Heinasaare II

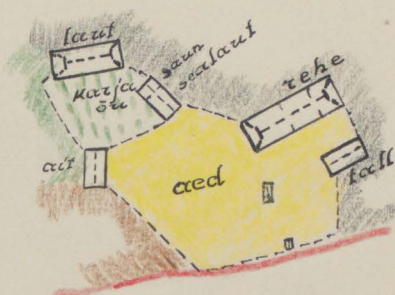
Mõnni. Muundatubas on koondunud
ümber Karja õue, jättes eluhoone
üksikuna aeda.

Sünne on on päritud tõstades-
riidlastest (Drukere külast).
Selyelt on sünne õue ja korutus-
maade vahel, samuti õue üm-
kute vande orsetus. See on on
tüüpiline riidlaste puhul.

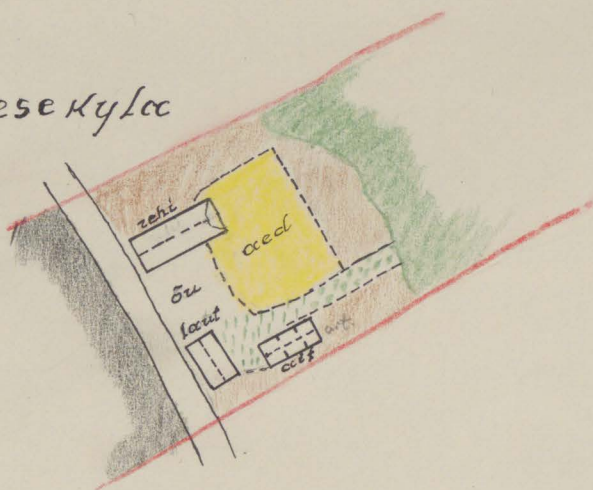
Nigula.

Sama, mis Mõnni õue puhul.

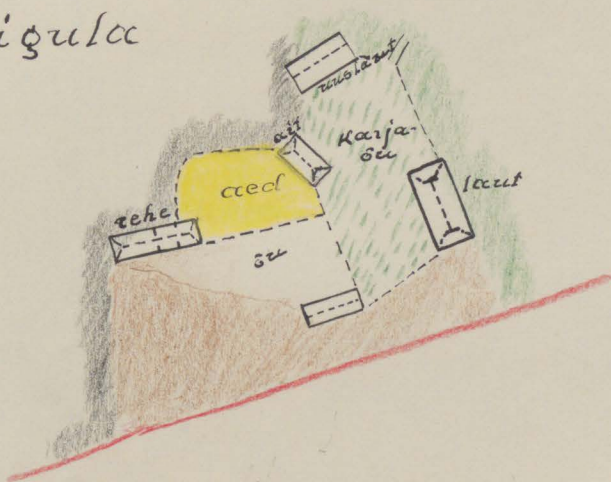
Moksi

Atikese küla

Nigula

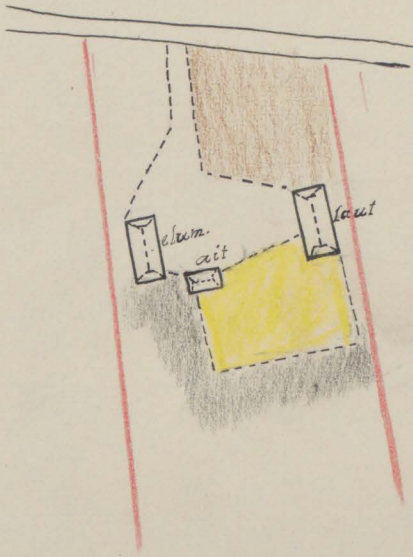
Nigula

Õu päritud Pärastvere külast, kus
 õued asetuvad maantee juures haagu-
 jaet. Selgelt erineb õue ja korvitus-
 maade vahel ja sellest tingitud
 õue ükriente osade asetus.
 Et juure korvamise õue lähedal, selle-
 pärast juundub ka korvaõue vastav
 arend.

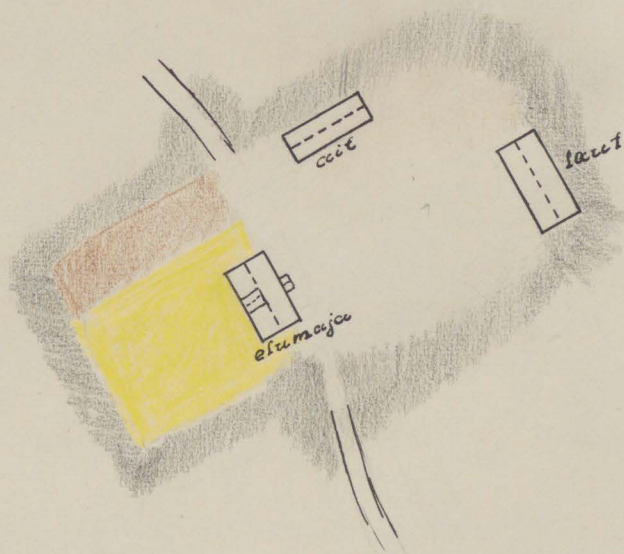
Nülvaku

Arundustalu õu. Selge juundine
 avat kornõu, keset juundmaistut.
 Täpilisem arundustalu õu,
 seluunuslikult lihtne ja veel täiel-
 kult väe ja kujunemata.

Nigula

Nõlvaku asundustala õu

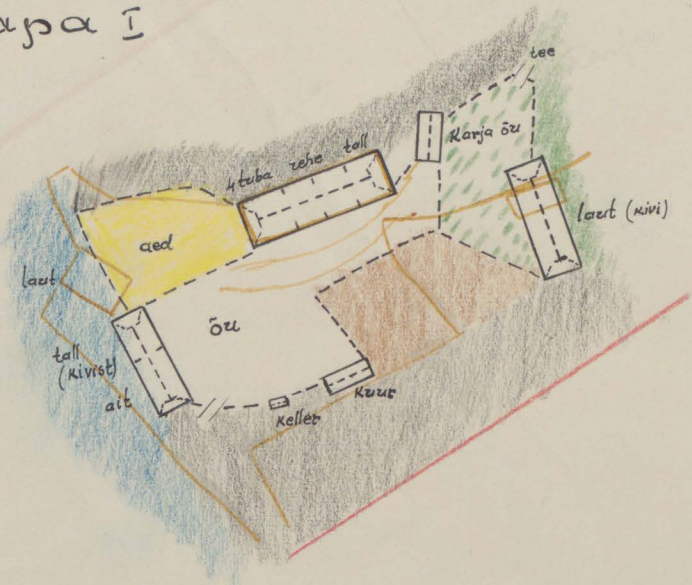
Saapa J.

Olemuselt suurem - on selline muutu-
 tud talude muutmiseks.
 Kuna karjamaad planeeritud kide,
 mis on loom ja karjased hõlmavad
 talud ka kirdel. Punn skit, illust-
 reid seda paremini, märkides udi-
 seid arendade asetus.

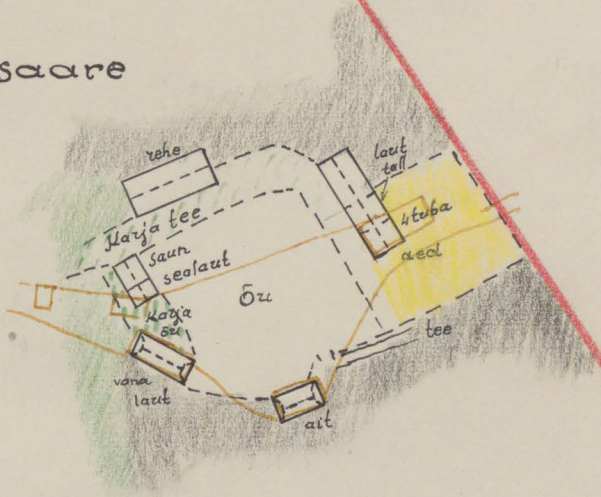
Pikassaare.

Kuna küla kommunismi aegne on
 oli lihtne, punned keandunud ümber
 keskvaljaku ja muudus erinevaks
 jaotus - hõlmavad kujunesid viljapinnad,
 karjased ja keskkond.
 Et säilitada puhta hõlmade, karj-
 aed ja tee ühendati vastava tarastusega
 karjamaaga. Loodus elamus enne-
 des peeti sellist ideest veelgi kinni, mis
 tagajärje kujunes huvitavalt on.

Saapa I

Dikassaare

Määrä.

Kuna televisio üheplaanar selgitab
 vaid käesolevat ühe suhet krunidise
 süs ei selgu sellest niidagi endiseid
 ühe ja krunididakteist. Teatavalt, mis
 puutub ühikute ühe osad asetuse ühe
 rannema ajal ja nüüd. Määrä ühe pun-
 nide juurtege on puutud selgitada vaid
 sulleid. Selgub, et viljapuuaid juurdus,
 ning huvi on kahtlunud kõik ühe
 liikluse niidid - see on olund puhtas-
 kesk- ja karjamaes kokku.

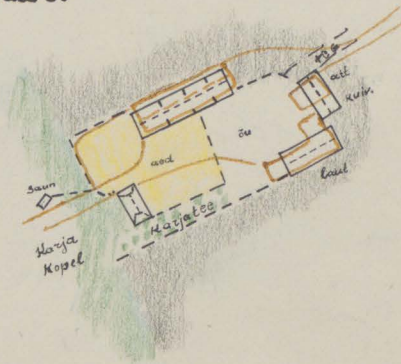
Nigula.

Duhtane ideega karasubid viljapuu
 aid, mis on ühtend Nigula ühe selgelt
 märgatavalt ja karjamaid ja -te eral-
 datud sellest puhtas aid ühest (huvi!).
 Sellese ühekoostise on tingind huvi
 asetus, mis on pärit juba küle kommu-
 nismi päevilt.

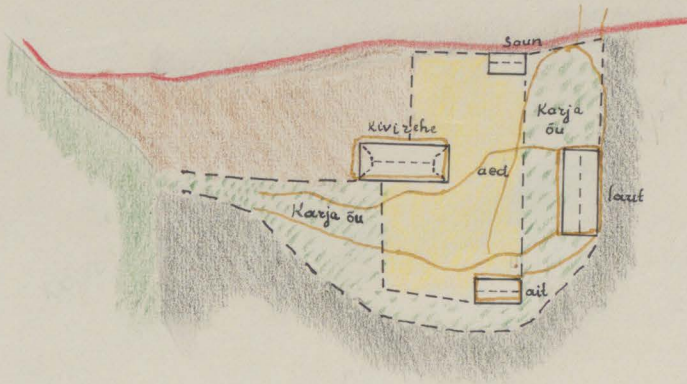
Purde.

Siin laut ja aida (puunaga!) on iseseis-
 vatera kadunud, ning asetunud ümber.

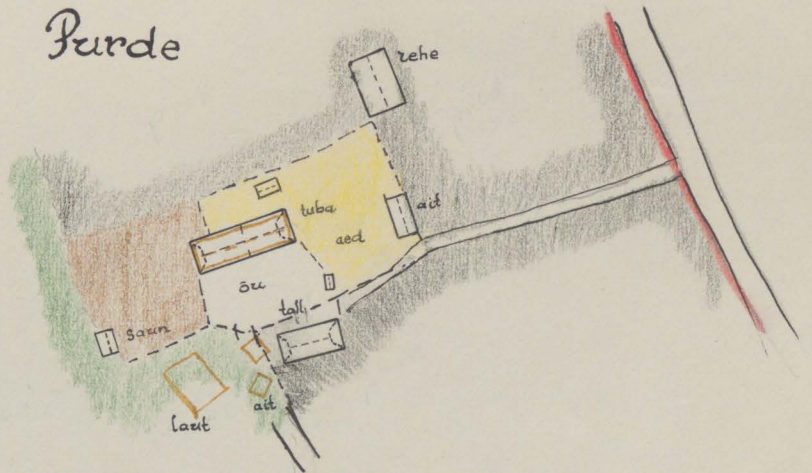
Määra

Nigula

Purde

Silloasta.

Käesolev skitz püüab selgitada ühe
 asendit, silmaspidades ka ühe asendit.
 Selgub, et on arutav kogu nõlvad, kar-
 ja maa ääres (väheline karjamaa, (loomu-)
 rinne-vuunenõlv, hall-vuore lagi.

Suusine ja hall-päälmaa.

Kujunenud karjajas heuv-eraldotud
 loomadega teistest ühe asendist, ning
 ühendab ühel pildil ja karjamaad.

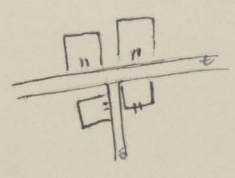
Ketsami.

Skitz selgitab ühede asendit
 ketsami küla ümbruses.

Sillaotsa.

Kotsami.

Asula tüübid.

Vahemora erakõne aeg.
Kaardilt selgub õue asetus maa-
alus. Üksikutele vaartele on a-
nud õued. Vaartekabel levimud
mo - nillid karjamaad.

Otiküla üksikute nmla.

Õued levivad laudedale ja madalale
nuurile. Kaldavalt põllumaid luku-
tatud karjajõ metsamaadega.

Erineb ka kahelisüksikueisid (Pedi!)
kuigi erineb ka mõniserakun, siiski
üldine iseloom on erakun.

Kuivemaale iseloomuliselt õued levi-
vad idajalt.

I. Ukare Sumbasula.

Asula on kujunenud üksikule, lamdale vuorele, karjamaa lähedale.

Pärale külotamara lähistatadament see väikesed metsamaraad, mis peavad ühendama üksikuid õuesid külotamara. Põldmaistu ja karjamaa äärde on ammu saunikuud.

Asula kunnivarmitus on valdisruud.

II. Leie küla kodartedest lähistatud Sumbasula.

Silmapaister, et õued asetund valdvalt nende kodartede äärde.

Asula asub põldmaistu vahelisel lammil. Sumbik harvenemund.

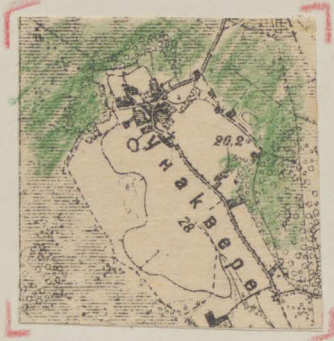
III. Kaavere Sumbasula.

Asetund läbiva maantee äärde, põldmaistu ja karjamaa vahel. tublisti harvenemund süre tagajärjel.

IV. Katsani küla.

Silmapaister Sumbik. Aarele on sündunud ridastiku õued. (Lapsikruud!).

I.

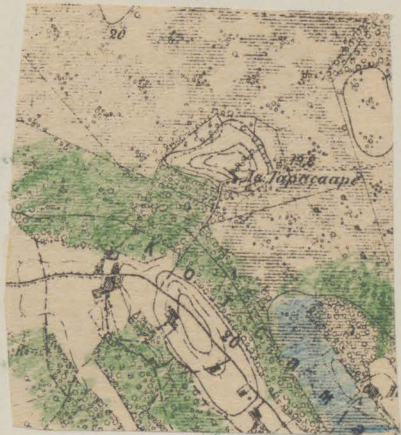
II.

III.

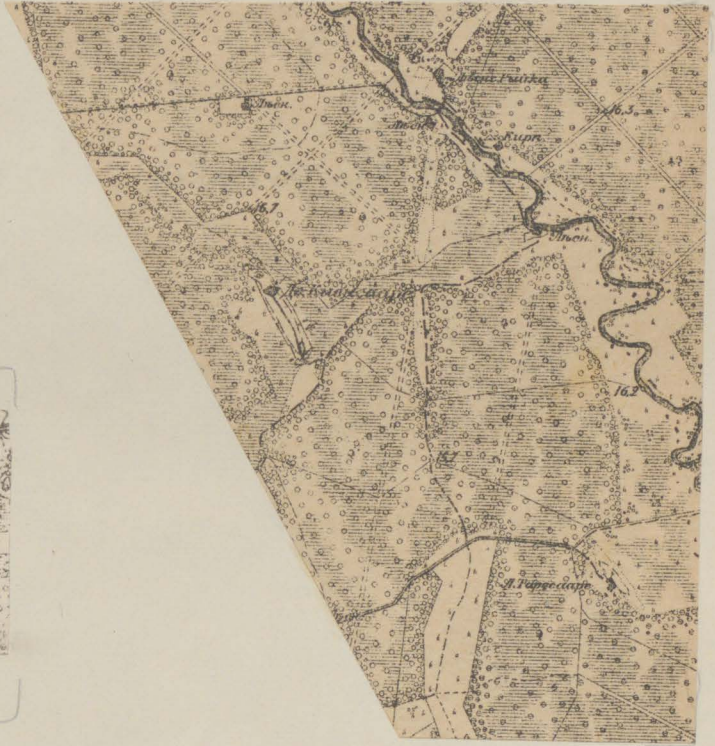

IV.

- I. Burkese fõstaudus ridaamla.
 Arvunud ridaamla tükid ruule, metsa-
 maistu ja põldmaistu vahel. Kuni-
 vormiga lüstantud ridaamla kuni.
 (õne plaan).
- II. Laasikõne erakõned.
 Täiustatud erakõnede lütila.
 Üksikud õned teine-teisest kilomeet-
 reid kaugel, eraldatud metsast.
- III. Painaste kõveamla.
 Amala arv eraldatuna metsas, ümbristatud ruudest. Üksikud õned arvud hajali, igakümnel kuni. See on suure küla 1840. aastail.
- IV. Punaste
 Segatüpi amla. Kuna küla-
 pesa on hõrgijalt koondunud maantee ääres, arvud muist korrapäraselt maantee ääres Punasega eraldatu on ridaamla kandi amla, koondunud müise põldmaistu ja karjamaa ääres.
 (Kõne õne plaan).

II.

I.

III.

IV.

I. Lalli Meesare.

Kuuele, millest läbib maantee, on
 arund üned haigraamla.
 Kruundivorm on rüüpt²⁷voorekrunt, ning
 üned arund vorenovalle, korjamaa
 aarde (Purde ü.)

II. Järsare ridaamla.

Pikkade vortele on arund üned.
 Et vored järsu rōvalised, siis üned orn-
 nud kuvelaale, nōva aljuse. Kruundi-
 vorm on ristvoorekrunt = vortel am-
 vate pēdudega ja vortelamunil korja-
 maadega. (Mõlgu kahelis üned - ristvoorekrund).

III. Same järsare voreamla.

Kuid et vored lamedamad ja laiemad
 siis asukuju lamäärases; alles
 kohati ridaajalt, kord hajali ehk
 õksmest, üned alistuvad üldiseile reyleile.

IV. Jullisare ridaamla.

Kruundivorm ristvoorekrunt. Et vortel
 küljel tee - siis amla kujult tähi-
 dane haigraamla.

I. Kalla tõstamisasula.

Õued asuvad reas põldmaistu
ääres, külarajal. Kruudid kulevad
ainedest edelane metsamaistest
tõstamiskruuntidena. Õued üter-
dab enamal külatõnar.

II. Mõrte tõstamisasula.

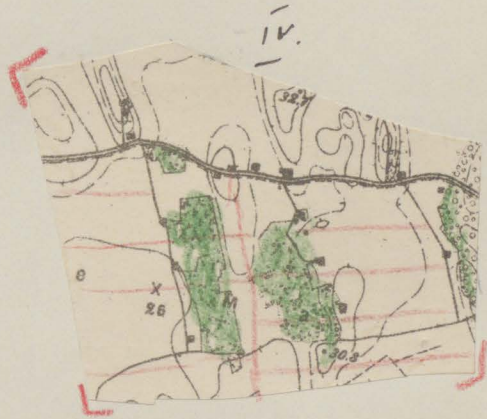
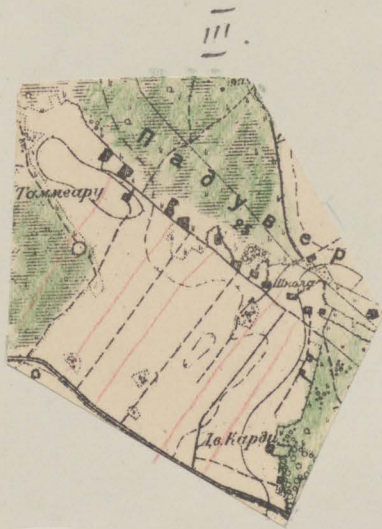
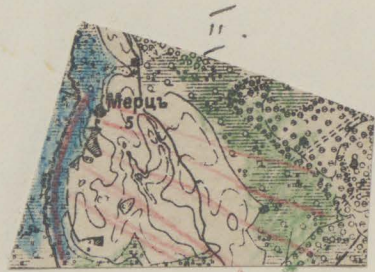
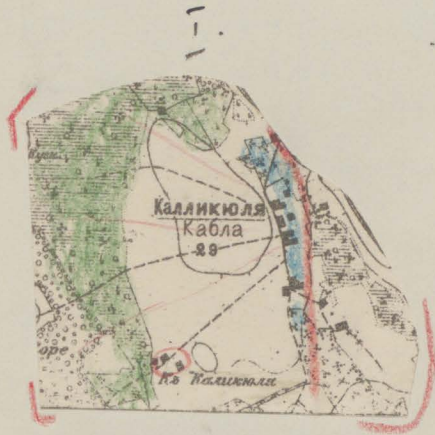
Omad üldiselt samad omadused
kui eelmise, vaid osendilt on
veesoonest läbitatud heinamaa
ääres, kus talude heinamaad.

III. Padure ridaasula.

Olemuselt on ta tõstamiskruunküla,
oma iseloomulise kruudiga. Õued
koondunud põldmaistu äärde ritta,
karjamaa aga on lohus kruudist
(rohelistega).

IV. Vihma - Nõmme kark^{tõstamiskruunt}asula.

Olemuselt on ta ridaasula, toodet
sio Vihma külast. Karksin poolne
tekkimise sellel põhjusel, et põldmaistute
vahel lahkunud karjamaa ala, mille-
nõlemale poole asuvad õued. Kruunt
tõstamiskruuntasula kruunt.

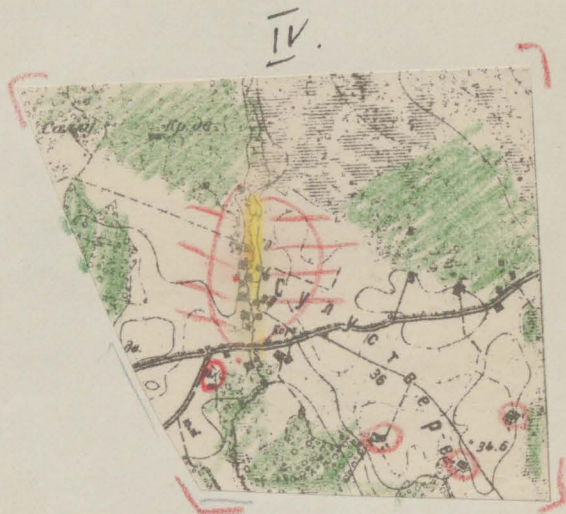
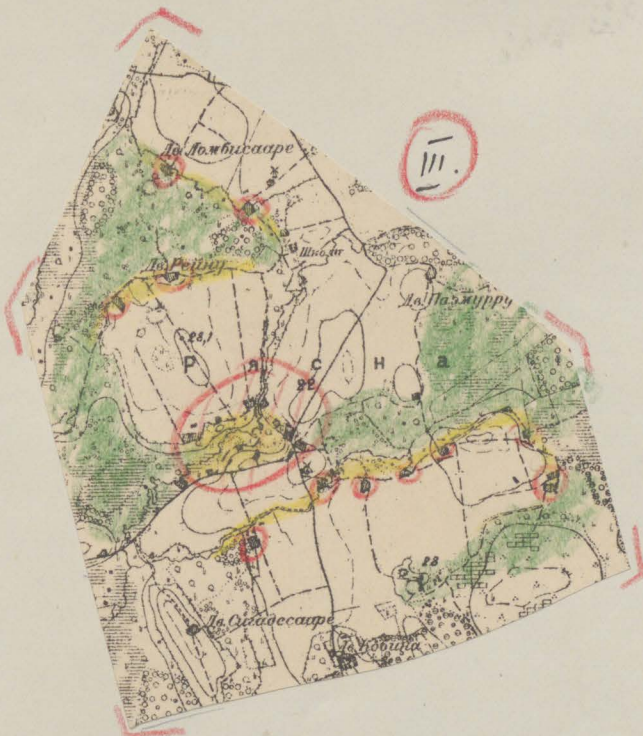
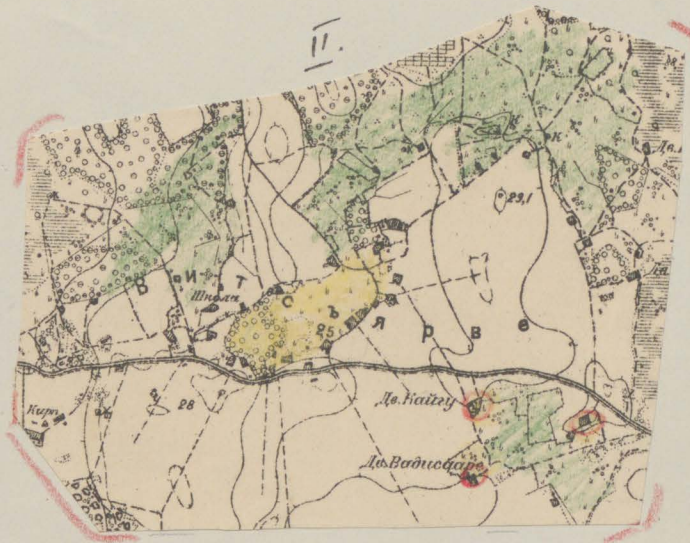

I. Vähma tõstamatusideamula.
 Leastunud keemse aarde; praegu utopiline.
 Karjamaa lahutatakse maast.

II. Kibijõe süraamula.
 Amula on keendunud ümber süvija
 lohu (võrre), millel karjakopliid (kulland).
 Alles nii süraamula, tõstamatusideakrundi
 juuresed kerkivad. Karjamaa
 loodes ja kirdes. Punasega sirded õned.

III. Räsna vöö-tõstamatusamula.
 Huvitavaid amlavorme. Muistne kahe-
 poolne tõstamatusmüük, sirded ajel
 kujunes vöö-tõstamatusmüük (sirded
 õned märgitud punasega!). Pühjus, niks
 keendus see amula sellisena on
 maastik. Kuna sirded talud onavad
 tõstamatusideakrundi, vanad talud
 onavad tõstamatusideakrundi -

IV. Sulustvere kahepoolne tõstamatusamula.
 Amula keendus niiskil kaldal, keset maastik.
 Sirded õned märgitud punasega. Karjamaad põllutalud.

I. Värsiku mõisa.

Iseloomustab Värsiku mõisa asendit. Kuigi mõisa ise asub madalikul, metsa ja karjamaade vahel, siiski koonduvad siia tähtsad teedeharud. Värsiku põllud pole eriliselt suured, vaid madala võistluse väikesed. Sellasest asendist tuleks arvata, et mõisa on asutatud metsamaale väikese karjamõisakesena, väheste põldudega. Vaid ajaajaksul arenes mõisa laialisem hulga karjamõisatoga, millised asuvad laialiste põldude kerkel.

II. Põõvere karjamõisa.

Kuulub samu karjamõisa, mille asemele nüüd levinenud arundus hagnasula. (Punased täpid).

III. Mälikvere karjamõisa.

Endisele Ille-Põltsamaa ja Mälikvere mõisa väljale levinenud arundustalud haja aselana. Punane joon eraldab mõisamaad talumaaadest. Selgub, et talumaaad (Kellantaru, Põuakvere) onunud metsamaade - kuna mõisa väljad hõlma põllu maal. Mõisamaade ääres reas kandikohad (ümbristatud punasega).

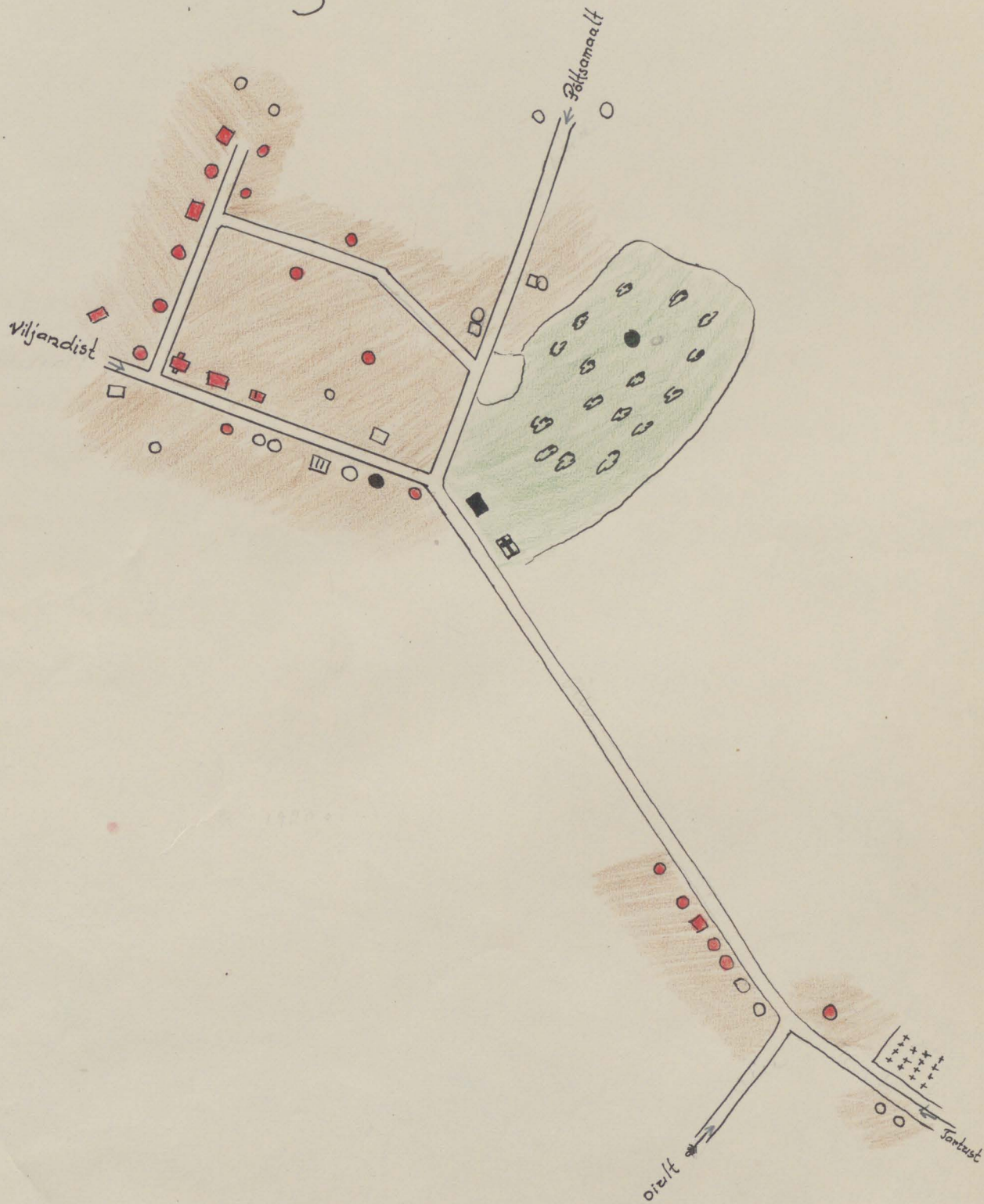
Kolga-jaani alevik.

Mustad täpid tähendavad vanu hooned
valged märgid - enne 1920 a. ehitatud
hooneid. Punasega märgitud täpid
näitavad hoonestuse levimuse ja
suuruse poole 1920. aasta.

Roheline kirikupark.

Tähtne aleviku levimuse ja suuruse,
ning aleviku loo.

Kolga-Jaani alevik.

I. Põltsamaa linn.

Linna plaanid 1900. Punane joon näitab praegust linna maadala. Sinise joon praegust linna hoonetatud ala. Süt saab võrrelda linna ruumist ja levimust.

II. Kolga jaani alevik

Aseendikaart 1900, ühtlasi kuleget teedevõrk, mille ristumise asunud kirikuasula.

III. Meleski klaasivabrikuasula.

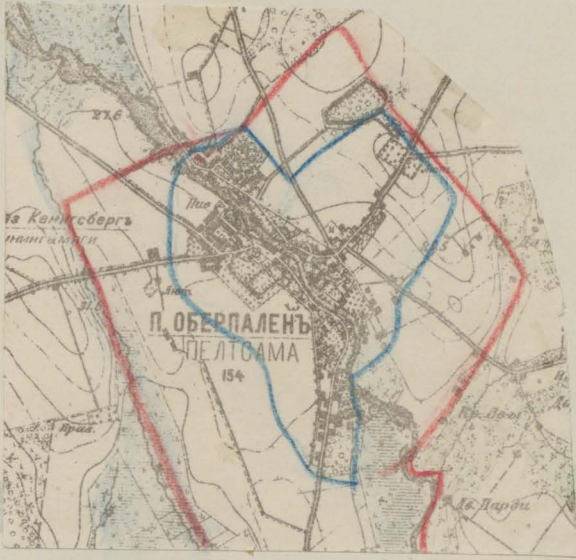
Asula koondunud maantee ääres, metsaribe.

IV. Kõrka vabrikuasula ja Kuremõisa.

Selgub asula levimust ja aseendi Punasega hajali tüelisõned ja pappi hooned. Sinisega Kuremõisa Kõrka kirikuasula.

Asulate aseendis määravad mastik

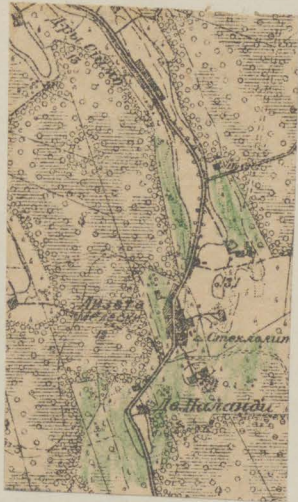
I.

II.

III.

IV.

I. Kõrsta tõstendusrida asula.

Koondunud ritta karjamaa äärde, Punasega märgitud krundi suunad.

II. Nõmavere küla.

Koondunud põldmaistu äärde karjamaa äärde. Kuna taluõued on reas, pappiõued annavad laialipileatuna üle karjamaa.

III. Lebakvere küla.

Tõstendusrida kruutne asula, koondunud ridajalt külakainule, põldmaistu äärde. Karjamaad lahutab kruudist, asetatud sooäärde.

Pappiõued asetunud hajajai karjamaistule.

IV. Anna karjamõisa.

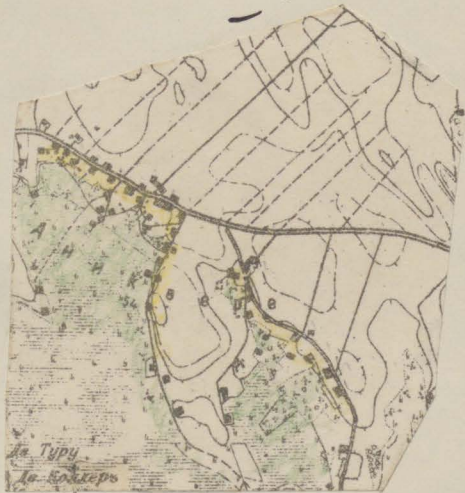
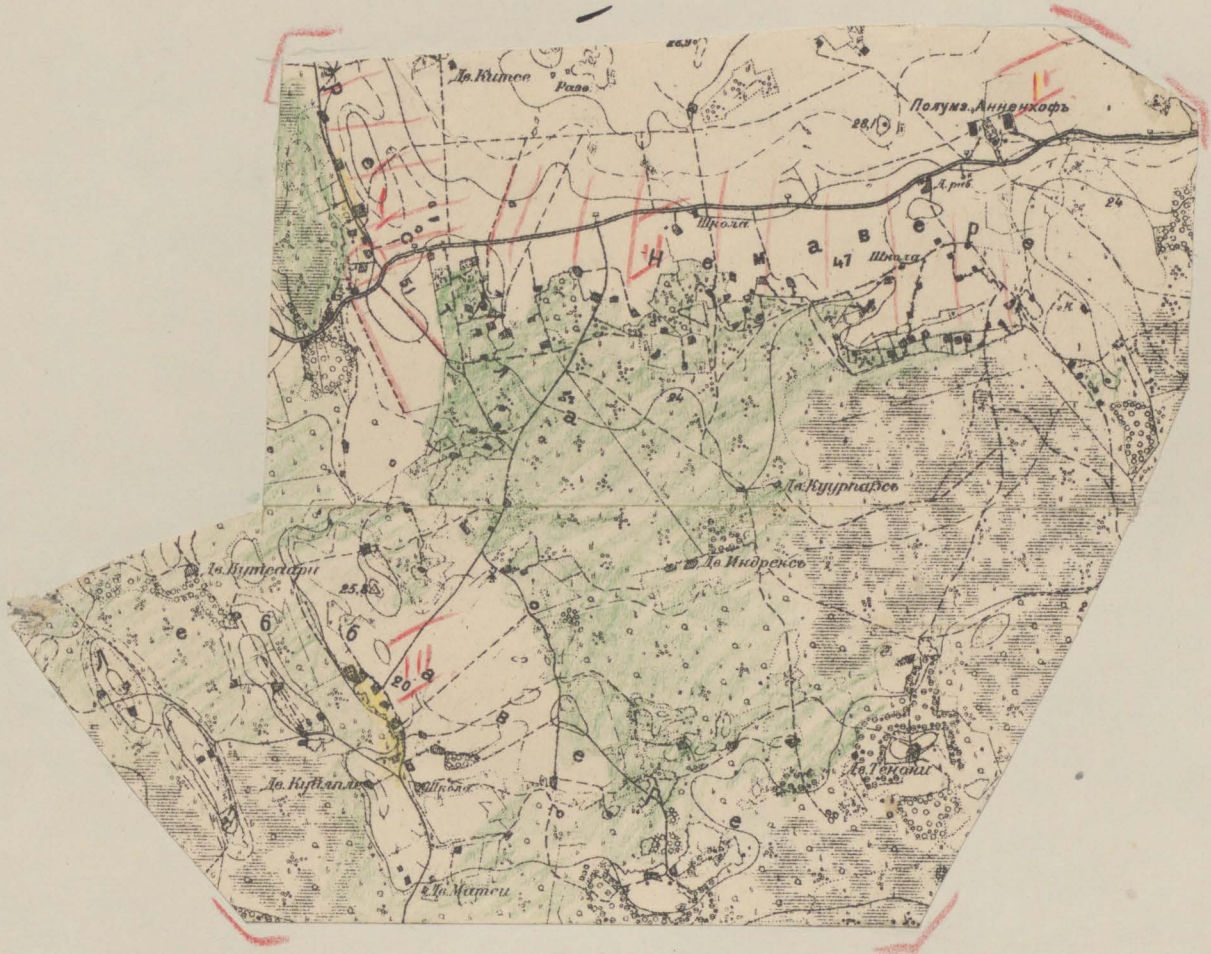
Näide, kuidas mõisad annavad kõrge-
male põllumaa aladel, külad
aga soovetele.

V. Niinkvere küla.

Rida asula põldmaistu ääres, tõstendusrida kruudiga - kuna karjamaa eraldatud kruudist.

VI. Suosaare mõisa.

Näide Vaaremaa mõisast selle
asendist.

Leieküla.

Punane juus eraldab Leieküla naabritest. Tume juus eraldab muiste Leieküla põldmaistu. Punasega märgitud õued on siirdõued ja täpid küla sümboolsuse märgisena nende endise asendi. Sinine, eroluline eraldab heina ja karjamaistu valgest põldmaistust. Samasena kujutab meile Leieküla alevikupilt. Nüüdse eraldada küla ühiskonnast kulum osa üendid: sümboolsõued, siirdõued ja vanad ühiskonnad. Kuna esimesed kaks moodustavad küla sümboolsuse loomava arenguga, viimane eraldus sellest. Vanad ühiskonnad tekkinud nia hiljem külapesast. Need tekkinud küla metsa maile ühiskonnina, täieliste erakonnina. Huvitav on, et nendele vanade ühiskonnadele kaanuvad õuekõrvara naabrine teised õued. Need on tekkinud talu poliitamiseteel pärijate vahel. Tuo poliitamine kerkab praegugi - mille tagajärjel tekivad kahelis-kahelis ühiskonnad - ning edasi puuldudes tekib väike külaüksus (Põlaka!).

Lätkala küla.

Endine küla numbrik (I), kust nirdunud
 õued püedmasülle (II, III, IV) ridajalt, amb
 ruortetahelisel lammit. Siin selgub
 kõige tabavamalt koremaa küla-
 sire. Õued asetunud kore nõlvale
 (kore lae lätedal!) ja isegi kore laele,
 omades ristkore kruudi. Naabruses
 arvavad õued on vanad ükrikõued,
 arvund muistsele ajale. Popsiasulga
 (V ja VI) arvund samuti küla metta-
 maile kobarasse. Kui tõstavad
 arvate juures (kõnaretes) popsiasulad
 arvavad oke taluõuede juures - siis
 voreasulad juures pole see ni-
 siin popsiasulad ikka veel küla-
 numbrist. Sellase asetuse põhju-
 seks on rumpipundus kore numb-
 arvate juures. Punasega märgitud
 siirde talud - kuna punane juur
 eraldab endise küla numbrist põld-
 maistu üldisest küla konna maast.

12y

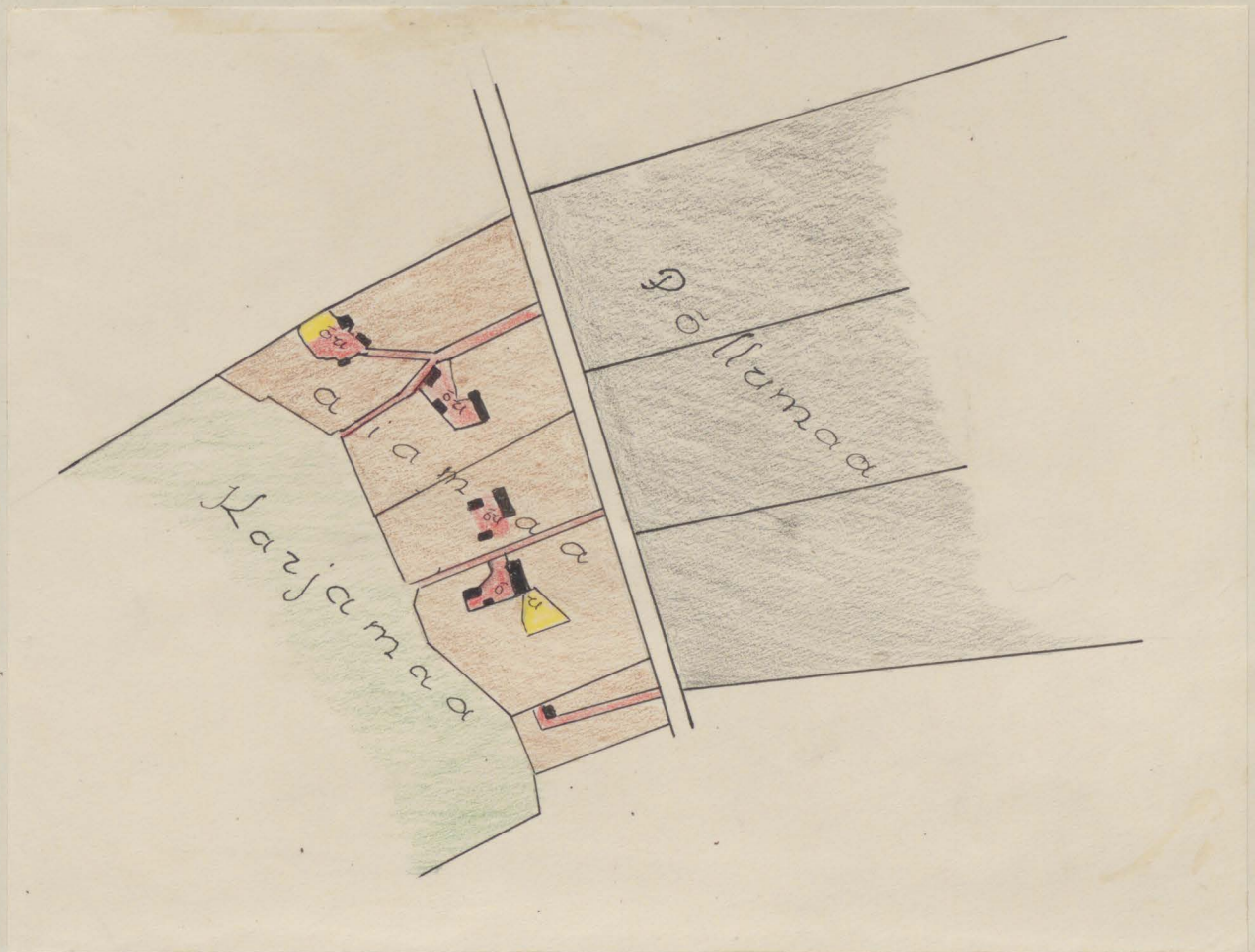
Umbusi küla.

See on Tõstamusemaa küla. Asendit suure sooga, piiratud naabritest soode ja metsadega. Püüdis küla luugu jälgiida, jaotunud tolle veimaa ühis-konna viies osaks: I. Vanakülasumbik, kust sirdunud ka talud. II ja III. Väikesed külasumbikud. IV - Pappamla V Umbusi üksikõned. Kuna Vanakülasumbik tekkelt raneim, väikesed külasumbikud tekkivad hiljem metsamaile. Üksikõned aga võisid veel hiljem tekkida samuti metsa. Algses muichufi olid need vrad üksikõnest eraldatud metsaga. Regajalt suurenes küla põldmaistu talude suurenniseega, kuni tus ühtes-kujutades lagedit välje, sellele suure rühmad. Sürdeõned täien-dand toda püti, kujutades ümber küla põldmaistu vänojaosa õuestuse (punasega). Pappamla vast kujunes hilisemal ajal, kui lõppenud küla-konna maataja-varo. Sellaselt oleks meil pilt küla kujuni-misest läänest Tõstamuse-sumbikust oleviku keemilises amlaks. Kruudidormid Tõstamuse-riid- ja riidakruudid.

Mälikvere külas a. 1814.
Tseloomulik tõstauduside küle
põllaskrundi ajult.
Värvidega väedatud erikasutus-
maad, samuti õnersad - entades
õuede mhet kasutusmaistusse.
Huvitav talude koondumine paari-
kaupa.

Mõlikvere küla. a. 1814.

Võhma küla 1814.

Oleviku ridaarula, tõstendus-
ridakundiga, on aland ülal tri-
titud ajal kahepoolse ridaar-
sunnik. Siis jällegi ridaar-
kar tes talude paarikaupa ase-
tumine, mis lubab oletada, et
taludepaar on vanasti ühe talu
murdustanud, mis aega pärijate
vahel jaotatud. Samuti püüti (või?)
(nüüd) koondunud enamasti talude
juurde, mis omakorda loseb oletada,
et talu omaper. lihtsust on elitama
talunõue sauniku.

Harides alamaast omale põldu elas
ka püüti põllust. oma põldu
ajajooksul suurendades deignes
sellast püüet jällegi talu.

Edela pool külast on rindunud täiesti
välja, samuti harunenud kindelruone
külaosa, ka on kadunud püüet.
Nüüd on küla täiesti ümber, alles
olevikus ridaarula (Võhma ridaarula).

Nõhema küla. a 1814.

14

Ida Väikevõrumaa tagamaade
probleemikaart.

Kaardil rõhelisega Põlvamaa linna
tähistatakse. Siine joon aga eral-
dab kaks kandi linna⁽ⁱ⁾ ja vahet ning jõge^(ii, iii)
raudteeliinade tagamaid.

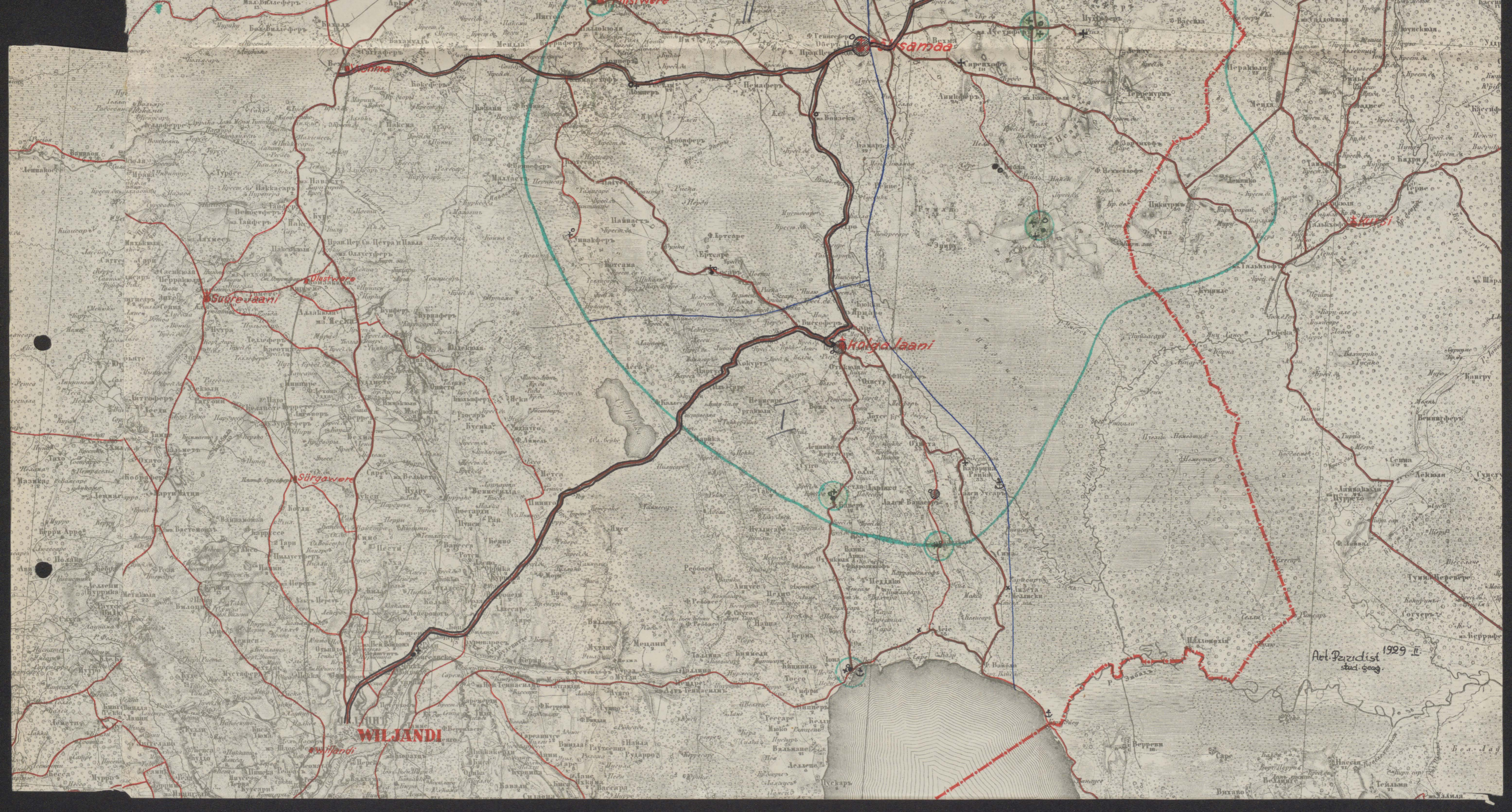
Põlve Põlvamaa linna ja alavirkude
esimehkaardid ka kohalikud liikumis-
sentrid. Need on maalised koonduskohad,
kus asub puud, piinamaierid, postiamet
jne, siit ortetakse ^{väikseid} kohalised igapäevaseid
tarvikuid, siia koondub põhiliselt hommikud.
Raudteeliinadest tulekse aga suurem osa
kaupa, samuti viiakse sinna laoma ja
põllusaadused kaugemale toimetamiseks.
Kuna Põlvamaa tagamaa iseloom
on enam piiratud. Siia tulekse kas-
tugev, ehk muretseda midagi igapäevast
tarbeid, mida pole kohalises külasentris
ka ametantised ümberkaudseile ametile
asuvad Põlvamaa linnas, mis omal-
kord suurendab selle tagamaa ulatust.
Maalised koonduskohad viimastel rõhelisega.

- - post
- - meierei
- + - kauplus
- ⊙ - linn, alevik
- - omnibuse liin

Põltsamaa linna tagamaa ja liiklemisentraa, ühes omnibuse liinidega г. ЛИФЛЯНДСКОЙ и ЭСТЛЯНДСКОЙ

Roheline joon - Põltsamaa turulist tagamaad
Sinine joon - Võhma- ja Jõgeva tagamaa piiri

Samsa

Wiljandi

Sõõre laani

Kõlga laani

Sürgawere

WILJANDI

Art. Pizidist 1929 II
stad. geog.

Hooneete ja maastikkude vaabid.

I. Suitstare.

Kõrge, täiskelpkatusega, õlest, ungas-
tega ja veealus otsas asuva katuse-
aluse praipaigaga. Seisab hooniääres.
Kiljapruuda pole olemas. Näha prüha-
päevane õuepiet. Enamalt jaolt
lampsiirik, harva vilak.

II. Reheutsa number.

Täiskelpkatusega; kivi veealusega,
selle otsas aga puust kaganik.
See hoonne asub juba vild sees, ümb-
ritsetud puustlattarast.
Tavaliselt lampvilak.

I. Kolaveri mäisa huone.
 Ühekordne, lamprilak ristkatu-
 sega ja külge chitusega / palken!.

II. Ülle-Põtsamaa mäisa huone.
 Ühekordne lampriruum, kivist puul-
 kelpkatusega - Üliken ja palken-juur-
 ole chitusega.

Aravere mõis.

Põltsamaa ühisgümnaasium.

45.

Peltamalinna vaateid.

I. Lampuudik, täisvõlka-
tusega, kumeaknana maja.

II. Katenordue täisvõlka, kümme-
akna maja. Korterimaja.
Täiskelpratussega ja ristkatusülikuga.

I. Kõik tänavad puistete ja lamp-
 siivust. Iluomad vähe eemale täna-
 vast. Tänavad ja hoonarohked tänavad-
 puud ja taraga eraldatud need hoon-
 ees.

II. Lampuudik, katkurohke.
 Põltsamaa postikõue.

I. Turusäljak lerriparejiga ja
tagapool kiriku ning lerrilõuniga.
Paremal ääres vana lampilokk
kõrtsihoone.

II. Jõeäärne aiasstatud lerrilõun
tänan lampundikuga ja õpe-
taja-sillaga.

I. Jõgeva tänava viiekatustega
lampundikutega.
Näha kohati aiastust.

II. Lõssitänava. Kõrge tümpivundid
ja lampundikud. Hoonestus niis-
viisi tihedat tänavaarindel, et ei esine
aiastust.

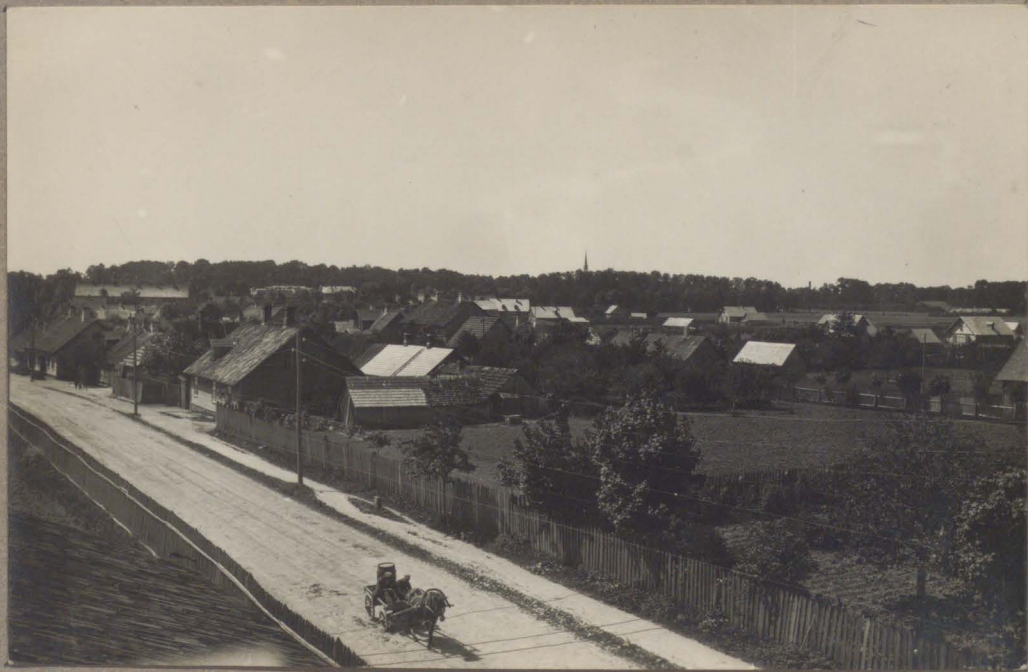

I. Venkiriidid (väike) keskihuanetega.

II. Raode kirdepoolele püstküelik-
tänavastikk. Paremas leviavad vaid
uued lamprundikud, viiekatused,
ja unnikidega. Paremalt jõuavad tänavale
äärne vanem aiastatud lamprundi-
hoonestus.

Põltsamaa veikesild.

I. Lõistõnavaäääme jäevurik,
 kreeka-katoliik um kirikuga ja tänava
 undel lauprundi kutezo.

II. Neitsisaar ja jõgi.
 Tagapool suur neld.

I. Luminmaastim plet veskitay-
rest lomitõnava äärses lomp-
sivukhoonist. Täyapool hämmatand
lompark.

II. Jõgi ja jäe veerik talvel.

Alhinnatos

473538°